

פינת יחסי עבודה ומדיניות חברתית



צעירות וצעירים בחזית הקורונה – מדיניות עכשיו!!

אורלי ביטי¹

משבר חושף חולשות, בין אם מדובר בחולשותיו של אדם ומשפחה, ובין אם מדובר בחולשות של חברה, כלכלה ומדינה. ככל שהמשבר גדול יותר כך נחשפות חולשות גדולות יותר. במובן הזה משבר הקורונה אינו שונה והביא לחשיפתן של חולשות במדינות ובחברות שונות, כגון חולשת מערכת הבריאות בארה"ב או אי השוויון והסקטוריאליזם בישראל. כל מדינה וכל חברה וחולשותיה.

משבר הקורונה השפיע על כל אזרחי ישראל והעולם, אבל יש כאלה שהושפעו יותר. העיתונות הכלכלית סוקרת לעתים קרובות סקטורים שונים ומבליטה את הפגיעה החמורה בהם (למשל: הפגיעה בעצמאים, הפגיעה בקשישים, פגיעות ענפיות שונות ועוד). בפניה זאת אבקש להאיר את סקטור הצעירות והצעירים.

בראשית הדברים אציג כמה נתונים דרמטיים העוסקים בסקטור של הצעירות והצעירים במדינת ישראל בתקופת משבר הקורונה. מדו"ח שירות התעסוקה (שירות התעסוקה הישראלי, דופק שוק העבודה, 2020). עולים הנתונים הבאים:

- שיעור הנרשמים לקבלת דמי אבטלה (חל"ת או אבטלה) עלה מ-46.9% באפריל 2020 לכדי 52.6% באוקטובר 2020.
- שיעור החוזרים לתעסוקה ירד משיעור של 48.5% בספטמבר 2020 (ערב הסגר השני) לכדי שיעור של 42.2% באוקטובר 2020 (לאחר תום הסגר).
- על פי פרסומי שירות התעסוקה מספר תובעי הבטחת הכנסה מאז פרוץ המשבר עלה מ-591,000 תובעים לכדי 1,153,000 תובעים (שיעור עלייה של 95%). עיקר העלייה היתה בקרב צעירות וצעירים: עד גיל 20 היתה עלייה של 1,054% (אם כי מדובר במספרים מוחלטים קטנים מ-200 לכדי 2318 תובעים), בגילאי 20-21 היתה עלייה של 383% ובקרב גילאי 31-40 היתה עלייה בשיעור של 216%. התמונה המתקבלת היא כי צעירות וצעירים נזקקים לתמיכה ממשלתית לצורך עצם הישרדותם. נזכיר כי הבטחת הכנסה היא למעשה המעגל האחרון של רשת הבטחון הסוציאלית, שמטרתו להעניק בטחון לאדם בכדי לנסות ולמנוע מציאות של עוני בסיטואציה שבה שאינו מוצא עבודה או שאינו מסוגל לעבוד.

אל מול הנתונים הללו שמשקפים מציאות תעסוקתית ואישית מורכבת, ניצבת ממשלת ישראל מבלי שהיא מציגה פתרונות ממשיים או לא מציגה כל תוכניות ייעודיות שעשויות לסייע לצעירות ולצעירים לשוב ולהשתלב בשוק העבודה לאור משבר הקורונה. מעיון באתר "כל זכות" עולה כי תוכניות שהיו קיימות ערב

¹ גב' (עו"ד) אורלי ביטי, יו"ר האגודה הישראלית לחקר יחסי עבודה, orly.bitty@gmail.com.

משבר הקורונה ממשיכות להתקיים (הגם שמרביתן מיועדות לקהל ספציפי מודר כגון חרדים, אתיופים, נוער בסיכון וכו'). עם זאת, בכל הנוגע לצעירות ולצעירים ככלל, לא נוספה כל תוכנית ייעודית לטיפול במשבר שהגיע לפתחם.

ההתעניינות העולמית במעבר לחיים בוגרים ובשוק העבודה של צעירות וצעירים הלכה וגברה בשני העשורים האחרונים. מדינות מפותחות רבות הציגו תוכניות לשילוב צעירות וצעירים בשוק התעסוקה, החל משוודיה ופינלנד שהיו הראשונות לעצב את תוכנית ה- youth guarantee לצעירות וצעירים מתחת לגיל 25. בהמשך אומצה התוכנית על ידי מדינות נוספות באיחוד האירופי, בעוד שאחרות אימצו תוכנית פחות מחייבת שעוצבה על ידי מדינות ה-OECD הנקראת youth action plan. אין ספק שברקע המהלך האירופאי לעיצוב מדיניות של קליטה תעסוקתית לצעירות ולצעירים עמדה במידה רבה העובדה כי על רקע המשבר הכלכלי של שנת 2008 עלו שיעורי האבטלה של צעירות וצעירים (עד גיל 30) ועמדו על שיעור של כ-20% בגוש היורו². ניתן, לפיכך, להבין כי העובדה שמדינת ישראל לא נפגעה דרמטית במשבר 2008 היא אחת הסיבות לכך שלא עוצבה מדיניות תעסוקתית לצעירות וצעירים בצעדיהם הראשונים בשוק העבודה. על רקע נתוני הפגיעה בצעירות ובצעירים בשנה האחרונה, שוב אין למדינת ישראל פריבילגיה להתעלם מציבור זה, שכן הפגיעה בו אינה נקודתית ועלולה להמשך לאורך שנים ארוכות.

מחקר שנערך ע"י החוקרים טיל פון וכטר והנס שוונדט, עקב אחרי 4 מיליון צעירות וצעירים בארה"ב שיצאו לשוק העבודה בשנת 1982, אשר היתה שנה של משבר כלכלי, ומצא פערי שכר ניכרים בין אלו שיצאו לעבודה בתקופת משבר לעומת צעירות וצעירים בוגרי המכללות שיצאו לשוק העבודה בתקופות של פריחה או אפילו בתקופת יציבות כלכלית (פער של \$10,000-13,000 לשנה). החדשות הרעות הן שהפער הזה לא נסגר לאורך השנים. עוד מצאו החוקרים, כי בממוצע צעירות וצעירים אלו נטו להקים פחות משפחות יציבות, הביאו פחות ילדים לעולם, סבלו יותר מבעיות בריאות והצפי לתוחלת החיים הממוצעת שלהם היתה נמוכה יותר (Schmieder., von Wachter., & Heining, 2018)³.

הסיבות המשוערות שניתן לייחס לממצאים אלו זה הן רבות, כאשר העיקרית מביניהן היא שצבירת ההון התעסוקתי של עובדים בשנות העבודה הראשונות היא משמעותית מאד, ומשפיעה גם על המשך השילוב התעסוקתי בעולם העבודה. צעירים אשר יוצאים לשוק העבודה, בין אם לאחר סיום הלימודים או ההכשרה המקצועית ובין אם ללא שעברו תהליך של לימודים או הכשרה מקצועית, נאלצים בתקופות של משבר להתפשר על עבודות פחות איכותיות, שדרושות פחות מיומנויות עם שכר נמוך יותר. התוצאה שנובעת ממצב דברים זה, היא שההון התעסוקתי האמיתי והנתפס של צעירים אלו נמוך יותר מאשר של צעירים שיוצאים לשוק העבודה בתקופות של פריחה או אפילו יציבות. כאשר קורות החיים שלהם מגיעים לידי מנהלי משאבי האנוש, הרי שהעובדה לפיה בנקודת הכניסה שלהם לשוק העבודה שרר במדינה משבר כלכלי ותעסוקתי קשה לא תעמוד לזכותם במרבית המקרים, וספק גם אם יהיו מודעים הן לעובדה זאת והן להשפעות מרחיקות הלכת שלה. יתר על כן, השנים הראשונות מתאפיינות בנדידה ממשרה למשרה ותהליך של חיברות (סוציאליזציה) לעולם העבודה עד שהעובד החדש מוצא את מקומו הנכון, שיאפשר לו להמשיך את דרכו התעסוקתית ואף להתפתח בה. בתקופה בה היצע המשרות הוא כה קטן, תהליך חיברות זה אינו יכול להתקיים בצורה מיטבית. זאת ועוד, אנשים שחווים משבר כלכלי מיד עם צעדיהם הראשונים בשוק

² <https://israel-trade.net/oecd/numbers/%d7%90%d7%91%d7%98%d7%9c%d7%aa-%d7%a6%d7%a2%d7%99%d7%a8%d7%99%d7%9d/>

³ בהקשר הזה יש לזכור כי שיעור האבטלה בארה"ב בעקבות משבר 1982 עלה משיעור של 5% לכדי שיעור של 10% בעוד שלפי נתוני שרות התעסוקה שיעור האבטלה בישראל במשבר הקורונה עומדים על 20%.

התעסוקה נוטים להיות פחות אופטימיים ומפתחים אסטרטגיות יותר סולידיות להישרדות בשוק העבודה. אסטרטגיות אלה משפיעות לרעה על יכולתם ונכונותם להתנייד ולהתפתח בשוק העבודה.

ברבות השנים נערכו מחקרים נוספים שבחנו את ההשפעות בגין שילובם של צעירות וצעירים בשוק התעסוקה במהלך משברים כלכליים. דוגמא נוספת לכך היא מחקרו של Jesse Rothstein מאוניברסיטת ברקלי קליפורניה, אשר עקב בשנת 2018 אחרי בוגרי המכללות שנכנסו לשוק העבודה לאחר המשבר הכלכלי של 2008. במחקר זה נמצא כי בוגרים שיצאו לשוק במהלך המשבר ומייד לאחריו, היו בעלי שיעורי תעסוקה נמוכים יותר והרוויחו פחות מאנשים באותו הגיל שסיימו את לימודיהם לפני המיתון (Rothstein, 2019). מחקרו של Rothstein היווה נדבך נוסף בהבנה כי קיים צורך בהתוויית תוכניות ומדיניות תעסוקתית ברורות לקליטת צעירות וצעירים בשוק העבודה בעתות משבר.

נראה כי העובדה שהמשבר הכלכלי העולמי של שנת 2008 פסח (למזלנו) על שוק העבודה הישראלי ועל הכלכלה הישראלית, עיכבה ייתכן והיה בכך בכדי לעכב במידה רבה את מקבלי ההחלטות במדינת ישראל מלהתוות מדיניות אחידה וקוהרנטית לטיפול בסוגיה (ממש כפי שמדינות שהתמודדו עם מגפת הסארס הגיעו למשבר הקורונה ערוכות יותר מבחינת ההתמודדות הבריאותית).

על רקע המחאה החברתית של 2011 החלו ארגונים שונים במגזר השלישי לקיים תוכניות לשילוב צעירים מאוכלוסיות מובחנות ומודרות בשוק העבודה (נוער בסיכון, עולים חדשים, חרדים ועוד), אך פעולה בגזרת "המעשה הטוב" איננה משום מדיניות. במקביל עלו גם קולות רבים התובעים להתוות מדיניות לצעירות ולצעירים (לא דווקא בתחום התעסוקה). בקרב אלו בלטו קרן גנדי אשר הפיקה דו"חות השוואתיים כבר בשנת 2012 ושוב בנובמבר 2016 וח"כ לשעבר סתיו שפיר אשר יזמה מחקר שנערך על ידי מכון המחקר של הכנסת והובא לשולחן הדיונים. בנוסף, הוקמו עשרות מרכזי צעירים בערים השונות ואף הוקמה בשנת 2017 רשות צעירים במסגרת המשרד לשוויון חברתי. חרף האמור ולמרות השיח המתעורר, תוכנית עם תקצוב משמעותי, ומדדים להצלחה בכל הנוגע לשוק התעסוקה לא גובשה. עתה, על רקע המשבר, וכאשר ברורים לכל נזקיו הפוטנציאליים החמורים הן לטווח הקצר והן לטווח הארוך, ועל רקע תוצאות המחקרים חייבת מדינת ישראל להתעשת במהירות ולהכין מדיניות כוללת ותוכנית מתוקצבת עם מדדי הצלחה הפועלת לשילוב צעירות וצעירים בשוק התעסוקה, ורצוי אף לתיקון הנזקים בעת היציאה מן המשבר. תוכן ההסדר הוא נושא לדיאלוג שיערב את כל השותפים לשוק העבודה ויהיה פתוח גם לארגוני צעירים כפי שממליץ ארגון העבודה העולמי (ILO, 2020).

המחיר האישי, החברתי ואף הכלכלי לטווח ארוך אם לא נעשה כן יהיה בלתי נסבל.

רשימת מקורות

- שירות התעסוקה הישראלי (2020). דופק שוק העבודה - אוקטובר 2020. נדלה מתוך: <https://www.taasuka.gov.il/he/InfoAndPublications/pages/jobmarketpulse.aspx>
- ILO. (2020). Youth and covid-19- impacts on jobs, education, rights and mental well-being. Retrieved from: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_753057.pdf
- Rothstein, J. (2019). The lost generation? scarring after the great recession. Technical report, Working Paper.
- Schmieder, J., von Wachter, T., & Heining, J. (2018). *The costs of job displacement over the business cycle and its sources: evidence from Germany*. UCLA, Mimeo.